

УДК 94(5-15)

DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.26.19>

СПЕЦИФІКА Й ОСОБЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАТАРУ ТА ОМАНУ

Василь Назарков

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра державного управління
вул. Володимирська, 60, 01033, м. Київ, Україна*

У статті висвітлено ключові аспекти зовнішньої політики двох країн Перської затоки, а саме Катару та Оману. Виявлено тенденцію розвитку зовнішньополітичної діяльності Катару. Так, зокрема, до постбіполярного періоду вона частіше за все характеризувалась активною діяльністю у різних політичних конфліктах близькосхідного регіону. Проте з 1990 р. здебільшого спостерігається її роль як посередника у різних протиріччях між країнами Аравійського півострову. Особливою прикметою її діяльності у Катарі є застосування спортивної дипломатії, отже, «м'якої сили». Це проявилось яскраво на тлі підготовки цієї країни до Чемпіонату світу з футболу – 2022. Саме його активна зовнішня політико-економічна участь довела, що спорт не тільки може бути використаний як один з інструментів створення позитивного образу держави, але й дає змогу реалізовувати довгострокові стратегічні інтереси з модернізації країни у сфері національної безпеки.

Встановлено специфіку функціонування зовнішньополітичного вектору в Омані, яка полягає в тому, що здебільшого в ній акцент робиться саме на країнах арабо-мусульманського світу, зокрема країн Аравії. Це проявляється в тому, що ця країна є учасником низки міжнародних арабо-мусульманських організацій, а саме Арабського банку економічного розвитку Африки, Ліги арабських держав, Ради Арабської економічної єдності і міжнародної регіональної організації Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. Водночас розкрито, що ця країна відіграє сьогодні здебільшого посередницьку роль у низці міжнародних близькосхідних конфліктів, проте у постбіполярний період бере активну участь в інших політичних конфліктах у цьому регіоні. Втім, значні дипломатичні стосунки Оману присутні в таких країнах світу, як Кенія, США, країни Центральної Азії, Бангладеш, Бруней, Індія, Індонезія, Іран, Ізраїль, Китай, Малайзія, Пакистан, Сирія, Тайланд, Філіппіни, Великобританія, Німеччина, Росія.

Ключові слова: Катар, Оман, зовнішня політика, арабо-мусульманський світ, країни Перської затоки, США, «спортивна дипломатія», політика «м'якої сили».

Актуальність дослідження пропонуваної теми обумовлена сучасними соціально-політичними процесами у світі. Внаслідок процесу глобалізації все більшого значення набувають не лише провідні країни Заходу, але й низка країн Сходу, зокрема ті, які розташовані на території Аравійського півострову. Особливо важливим стає це дослідження в контексті подій 11 вересня 2001 р. та «Арабської весни». Відповідно до цього ісламський, зокрема арабський, фактор став відігравати одну з ключових ролей у світовій політиці. Це стосується також таких країн, як Катар та Оман.

Наукові напрацювання сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців з теми близькосхідної політики, зокрема роботи О. Бузарова, А. Букіна, О. Глазунова, В. Ісаєва, Н. Кох, Л. Мужикбаєва, А. Філоніка, Ч. Хелема, Н. Цветкової, стали теоретико-методологічною основою дослідження.

Метою наукової розвідки є визначення та характеристика основних факторів та векторів зовнішньополітичної діяльності Катару та Оману.

Передусім треба підкреслити, що специфіка зовнішньополітичного процесу в арабських країнах, зокрема ОАЕ, полягає в тому, що головним актором, що формує зовнішньополітичний курс держави та приймає рішення, є його глава незалежно від того, якою є система правління: монархічною чи республіканською. Керівник країни спирається на вузьке коло наблизених, які можуть представляти як офіційні органи виконавчої влади, армію, так і неформальні структури, а саме племінних лідерів, духовних авторитетів, буржуазію й «нових» інтелектуалів-технократів. Саме на цьому етапі приймається остаточне рішення після консультацій та обговорень з радниками, а також оцінювання реакції суспільства на той чи інший зовнішньополітичний крок. Парламент (якщо такий є) як «фасадний» орган влади стверджує прийняте рішення. При цьому ще на етапі вироблення рішення враховується громадська реакція, визначається «червона риска», за яку не можна зайти (наприклад, у відносинах з Ізраїлем). Зовнішньополітичний процес та особи, які приймають рішення, з одного боку, перебувають під впливом, а з іншого боку, враховують наднаціональні фактори ісламської та арабської солідарності [4].

Отже, можна підкреслити, що стратегічні ризики для Катару настільки ж великі для правлячої сім'ї Аль-Тані, як і для держави Катар. Насправді різниця між державою й Аль-Тані тонка, мінлива та невизначена. Відповідно, зовнішню політику Катару можна вважати не більш ніж сімейною політикою Аль-Тані, яка визначається кількома Аль-Тані на самому верху, очолюваним Аміром, Шейхом Хамадом бен Халіфою, а також Шейхом Хамадом бен Джассімом, який був прем'єр-міністром і міністром закордонних справ. Іншими словами, зовнішня політика цієї мікродержави є одночасно і керованою особистістю, і результатом постійної оцінки Аль-Тані внутрішніх і міжнародних ризиків для 140-річного впливу їхніх сімей на владу [13].

Отже, можемо визначити два ключових вектори зовнішньополітичної діяльності як Катару, так й Оману, а саме арабо-мусульманський світ і міжнародне співробітництво. Розглянемо це більше детально щодо кожної країни окремо.

Сучасна зовнішня політика Катару щодо арабських держав керується певною доктриною, що складається з 16 пунктів. Основним гравцем у взаємодіях з арабськими країнами є дипломатичні представництва Катару в сусідніх державах. Катар прагне розвивати дружні двосторонні відносини з усіма арабськими державами, і як основні інструменти моніторингу використовуються щорічні звіти катарських представництв. Водночас країна дотримується всіх основних рішень та резолюцій Ліги арабських держав і слідує в їх фарватері, висловлюючи свої позиції щодо цього [8].

Як зауважує А. Букін, всі повноваження за моніторингом подій в арабському напрямі зовнішньої політики належать Департаменту у справах арабських країн. Політика Катару в цій галузі за останні два роки є найбільш плідною та пріоритетною. Було би помилково вважати, що зовнішньополітичний курс Катару щодо арабських країн має пасивний характер, будучи лише більш м'якою, посередницькою діяльністю, спрямованою на вирішення різних міжарабських конфліктів.

Так, зокрема, можна відзначити, що «з 2000 р Катар стає головним посередником у врегулюванні національних і міжнародних конфліктів на Близькому Сході і в Північній Африці. Основними об'єктами катарської політики свого часу виступали Ліван, Судан, Ємен. Катар також займав активну позицію щодо вирішення палестинського питання і прикордонного конфлікту Джібуті і Еритреї» [11, с. 65].

Хоча Катар нині відіграє здебільшого посередницьку роль у низці міжнародних близькосхідних конфліктів, він у постбіполярний період брав активну участь в інших політичних конфліктах у цьому регіоні.

Вторгнення Іраку та окупація Кувейту, загроза для інших дрібних країн Перської затоки змусили Катар суттєво змінити свої оборонні та зовнішньополітичні пріоритети. Наприклад, тоді як Катар фінансово підтримав Ірак у своїй війні 1980–1988 рр. проти Ірану, Катар швидко вступив в антиіракську коаліцію після вторгнення. Будучи раніше політичним та економічним прихильником Організації визволення Палестини (ОВП), Катар категорично засудив альянс між ООП і багатьма палестинцями, з одного боку, і Саддамом Хусейном, з іншого боку. Більш того, попередня опозиція Катару щодо військово-морської присутності в затоці перетворилась на відкриту готовність дозволити повітряним силам США, Канади та Франції діяти з її території.

Водночас діяльність Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), яка протягом багатьох років була спрямована, зокрема, на боротьбу з іранською загрозою (як зовнішньою, так і внутрішню щодо Кувейту, Бахрейну та Саудівської Аравії), стала форумом для засудження Іраку та місцем його проведення за створення узгодженої оборони проти подальшого іракського прогресу. Після поразки Іраку Катар та інші члени РСАДПЗ зосередили свою діяльність на поліпшенні співпраці та координації в питаннях взаємної оборони, а також продовжували спільну роботу в соціальній, культурній, політичній та економічній сферах. Катар, як і Саудівська Аравія, історично чутливий до зовнішнього військового втручання в затоку, він тому прагнув зміцнити регіональні заходи безпеки.

Війна також наблизила Катар та інших членів РСАДПЗ до Єгипту та Сирії, що є двома найсильнішими арабськими членами антиіракської коаліції. Катарсько-єгипетське зближення почалось у 1987 р., коли дві країни відновили дипломатичні відносини після саміту Ліги арабських держав, який прийняв резолюцію, що дає змогу членам відновити дипломатичні зв'язки на свій розсуд. Після війни Єгипет і Сирія отримали великі суми від держав Перської затоки, оцінюючи їхню роль. Катар і Сирія підписали у січні 1991 р. угоду про торговельно-економічне й технічне співробітництво [10, с. 128].

Якщо поглянути на інший регіон мусульманського світу, а саме на Центральну Азію, то можна побачити, що там уже вибудовуються інші аспекти зовнішньополітичної діяльності Катару.

Так, Н. Кох пише, що стосунки між державами Центральної Азії та арабськими монархіями Перської затоки швидко розширювалися останнім десятиліттям. Маючи одну з найбільш орієнтованих зовні зовнішньополітичних програм серед країн – членів Ради співробітництва держав Перської затоки, катарське керівництво дедалі активніше підтримувало двостороннє співробітництво з Таджикистаном, Туркменією та Казахстаном. Катар відкрив своє посольство в Астані у 2008 р., тобто незабаром після того, як у 2007 р. в Досі почало працювати казахстанське посольство. У Туркменії є катарське посольство, тоді як в Досі немає посольства Туркменії. Таджикистан і Катар відкрили посольства один в одному у 2012 р. [6].

Країни Центральної Азії номінально є мусульманськими країнами, і їх початкова взаємодія з Катаром після розпаду Радянського Союзу значною мірою розвивалась під впливом нарративу релігійної єдності. Однак після цього відносини Катару з кожною країною цього регіону розвивались за істотно розрізненими траєкторіями. В процесі різнопланової взаємодії безпеки в її мілітаризованому розумінні вона часто стає предметом обговорення, проте вона не варта перебувати в центрі двосторонніх відносин Катару з будь-якою центрально-азіатською державою. Катарська участь у справах регіону швидше оберталась навколо незначного й позитивного порядку денного. Доха виділяє значне фінансування на проекти, пов'язані з гуманітарною допомогою, потребами розвитку й підтримкою ісламської культури; ці кошти переважно витрачаються або всередині країни, або в сусідніх державах.

Центральна Азія, як підкреслює Н. Кох, є одержувачем деяких з цих на перший погляд безкорисливих пожертвувань, однак катарці також мають певні інтереси, переслідувані через свою присутність в регіоні. Завдяки своїм інтернаціоналістським поглядам залишаються відкритими двері для потенційно вигідних форм співробітництва, катарське керівництво готове дозволити своїм центрально-азійським партнерам визначати порядок і розвивати її в тих випадках, коли вони бачать можливості для просування своїх актуальних або потенційних інтересів. В результаті, як недавно висловився один з коментаторів, роль центрально-азійських лідерів може бути зведена до образу «комівояжера, що відчайдушно намагається нав'язати свої товари». Однак при цьому керівництво Катару спочатку за еміра шейха Хамаде бін Халіфа Аль Тані, а потім за його сину шейха Тамім бін Хамад Аль Тані було досить обачним, щоби проводити політику шанобливої, хоча мінімальної участі в справах Центральної Азії [6].

В міжнародних питаннях на особливу увагу заслуговує факт спортивної дипломатії, яку було застосовано Катаром як країною, яка буде приймати Чемпіонат світу з футболу – 2022. Саме його активна зовнішня політико-економічна участь довела, що спорт не тільки може бути використаний як один з інструментів створення позитивного образу держави, але й дає змогу реалізовувати довгострокові стратегічні інтереси з модернізації країни у сфері національної безпеки. Водночас феномену катарської спортивної дипломатії неможливо дати однозначну оцінку. З одного боку, приклад невеликої держави показовий щодо грамотного планування та реалізації цілей спортивної дипломатії. З іншого боку, такі амбітні проєкти можуть стати відображенням наслідків глобалізації, яка дає змогу невеликим багатим країнам з периферії претендувати на світовий вплив [8, с. 188].

Водночас треба відзначити особливості зовнішньополітичної діяльності іншої країни Перської затоки, а саме – Оману.

Зовнішня політика Оману з 1970-х рр. перебувала під впливом рішучості Кабуса бен Саїда повернути назад ізоляціонізм султана Саїда бен Таймура й обережно інтегрувати Оман як на регіональному, так і на міжнародному рівнях. Проте режим демонструє незвичайну незалежність від дій порівняно з іншими арабськими країнами Перської затоки. Часто Оман виступав в ролі брокера в регіональних спорах. Під час ірано-іракської війни (1980–1988 рр.) дві воюючі сторони таємно провели переговори про припинення вогню в Маскаті. Хоча формальних домовленостей не було, переговори зменшили недовіру між сторонами. Так само після 1988 р. Оман виступав посередником у відновленні дипломатичних відносин між Іраном та Англією, Іраном та Саудівською Аравією [10, с. 144].

Водночас необхідно зазначити, що хоча основне місце у зовнішній політиці країни посідають питання її участі в діяльності РСАДПЗ, з яким Оман координує свої зовнішньополітичні акції, позиція Оману в близькосхідному конфлікті, як і раніше, має низку особливостей. Так, у квітні 1994 р. Оман відвідав ізраїльський заступник міністра закордонних справ, що стало першим офіційним візитом в одну з країн Затоки для ізраїльтян з 1948 р. У грудні того ж року прем'єр-міністр Ізраїлю Іцхак Рабін прибув з офіційним візитом в Оман, де провів із султаном Кабусом переговори про долю близькосхідного мирного процесу, а в лютому 1995 р. обидві країни домовилися про встановлення дипломатичних відносин на «зниженому рівні», тобто на рівні представництв, а не послів [5, с. 134].

Ця країна є учасником низки міжнародних арабо-мусульманських організацій. В цьому контексті слід відзначити Арабський банк економічного розвитку Африки, Лігу арабських держав, Раду Арабської економічної єдності. До складу РАЕС входять 18 держав. В межах її діяльності Оман переслідує забезпечення свободи руху товарів, капіталів, продукції, людей, свободи займатися економічною діяльністю; забезпечення свободи

транспорту, транзиту, використання транспортної інфраструктури (морські порти, цивільні аеропорти, наземні шляхи сполучення); забезпечення права володіння власністю.

Основними напрямками діяльності Оману в межах РАЕС є розроблення та укладення багатосторонніх угод арабських країн, зокрема, з таких питань, як капіталовкладення, скасування подвійного оподаткування, порядок справляння податків, порядок врегулювання інвестиційних спорів; базові рівні соціального страхування й соціального захисту; співробітництво з міжнародними організаціями (ЮНКТАД, Міжнародний торговельний центр, ЮНІДО, ФАО, ЮНІТАР) та регіональними організаціями (СЕЛА, ЄС); створення спільних арабських компаній [4, с. 583].

Водночас Оман бере активну участь у межах функціонування міжнародної регіональної організації Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (Gulf Cooperation Council, РСАДПЗ, GCC), яка була створена 25 травня 1981 р.

Відповідно до засновницького договору цілями та завданнями діяльності РСАДПЗ є забезпечення координації, інтеграції та взаємозв'язку між державами – членами Організації у всіх життєво важливих сферах для досягнення повної єдності; зміцнення зв'язків і розширення меж співпраці між народами держав – членів РСАДПЗ у різних галузях; сприяння розвитку промисловості, сільського господарства, науки та техніки; стимулювання науково-технічного прогресу, створення науково-дослідницьких центрів; сприяння співробітництву в приватному секторі; уніфікація законодавств країн-членів у різних галузях [4, с. 591].

Втім, зовнішньополітична діяльність Оману активно здійснюється також в контексті Далекого Сходу. Зокрема, як зауважує А. Глазунов, сьогодні Близький Схід є ключовим елементом енергетичної безпеки КНР. Останніми роками економічні та політичні позиції Пекіна в цьому регіоні значно посилілись. Майже 60% обсягу торгівлі КНР припадає на країни Аравійського півострова, зокрема Оман. Значне розширення довгострокових і взаємовигідних зв'язків, зміцнення свого авторитету й впливу в цьому регіоні є одними з основних завдань сучасної зовнішньої політики Китаю [2].

Взаємність характеризувала відносини Оману з іноземними державами. Історично Оман покладався на іноземні держави для забезпечення політичної стабільності на національному та регіональному рівнях. Геостратегічне розташування Оману на вході в Ормузьку протоку та її довгу берегову лінію керувало інтересами іноземних держав [10, с. 142].

Відповідно, можна відзначити такі провідні країни, з якими особливо взаємодіє на зовнішньополітичному рівні Оман, як Кенія (Африка), США (Америка), країни Центральної Азії, Бангладеш, Бруней, Індія, Індонезія, Іран, Ізраїль, Китай, Малайзія, Пакистан, Сирія, Тайланд, Філіппіни (Азія), Великобританія, Німеччина, Росія (Європа) [9].

Проаналізувавши зовнішньополітичні стосунки Катару й Оману в сучасний період, можемо зробити такі **висновки**.

1. До постбіполярного періоду зовнішня політика Катару характеризується активною діяльністю у різних політичних конфліктах близькосхідного регіону. Проте з 1990 р. здебільшого спостерігається її роль як посередника у різних протиріччях між країнами Аравійського півострову. Особливою прикметою її діяльності в Катарі є активне залучення спортивної дипломатії.

2. Специфіка функціонування зовнішньополітичного вектору в Омані полягає в тому, що здебільшого в ній акцент робиться саме на країнах арабо-мусульманського світу, зокрема країнах Аравії. Втім, активне співробітництво також здійснюється з низкою країн Далекого Сходу, Європи та Америки.

Список використаної літератури

1. Бузаров А. Религиозный фактор в событиях «Арабской весны» и конфликтах на Ближнем Востоке. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. С. 11–14.
2. Букин А. Посредническая политика Катара в арабских странах. *Вестник РУДН. Серия: Международные отношения*. 2014. № 3. С. 96–100.
3. Глазунов О., Савченко А. Особенности и приоритеты внешней политики Китая в странах Ближнего Востока. *Общество: политика, экономика, право*. 2018. № 3. URL: http://dom-hors.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/pep/2018/3/politics/glazunov-savchenko.pdf.
4. Демченко А. Внутренние факторы формирования внешней политики стран Арабского Востока. *Вестник МГИМО*. 2010. № 1. URL: http://www.vestnik.mgimo.ru/filesserver/10/vestnik_10-18_demchenko.pdf.
5. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. колегія: Ю. Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 7 : Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / наук.-ред. колегія: І. Грицяк (співголова), Ю. Сурмін (співголова) та ін. Київ, 2011. 764 с.
6. Исаев В., Филоник А. Султанат Оман (очерк общественно-политического и социально-экономического развития). Москва, 2001, 240 с.
7. Кох Н. Катар и Центральная Азия. Что поставлено на карту в Таджикистане, Туркменинии и Казахстане? URL: http://www.ponarseurasia.org/sites/default/files/policy-memos-pdf/Perp484_rus_Koch_Sept2017.pdf.
8. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ Держави Катар. URL: http://www.mofa.gov.qa/orgchart.cfm?dep_id=44.
9. Цветкова Н., Мужикбаев Л. Спортивная дипломатия Катара в 2000-е гг. как инструмент внешней политики. *Тамбов: Грамота*. 2016. № 6 (68). Ч. 2. С. 188–190.
10. Foreign relations of Oman. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_relations_of_Oman.
11. Helem Ch. Persian Gulf States. A Country Study. Washington: GPO for the Library of Congress, 1993.
12. Mediation and Qatari Foreign Policy Mehran Kamrava. *Middle East Journal*. 2011. Vol. 65. № 4. P. 60–70.
13. Qatar – Foreign Relations. URL: <https://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/qatar-forrel.htm>.

**SPECIFICITY AND FEATURES OF EXTERNAL POLITICAL ACTIVITY
OF QATAR AND OMAN****Vasyl Nazarkov***Taras Shevchenko National University of Kyiv,**Department of Public Administration**Volodymyrska str., 60, 01033, Kyiv, Ukraine*

The article highlights key aspects of the foreign policy of the two Gulf countries – Qatar and Oman. The tendency of development of Qatar's foreign policy activity is revealed. Thus, in particular, before the post-bipolar period, it was most often characterized by active activity in various political conflicts in the Middle East region. However, its role as a mediator in the various contradictions between the Arabian Peninsula countries has been largely observed since 1990. A particular sign of her activities in Qatar is the use of sports diplomacy, and therefore of "soft power". This was evident against the background of the country's preparation for the 2022 FIFA World Cup. It was his active foreign political and economic involvement that proved that sport could well be used not only as one of the instruments of creating a positive image of the state, but also to realize long-term strategic interests in the modernization of the country and in the field of national security.

The specifics of the functioning of the foreign policy vector in Oman have been established, which is that it mainly focuses on the countries of the Arab-Muslim world, in particular the Arab countries. This is reflected in the fact that the country is a member of a number of international Arab-Muslim organizations, namely the Arab Bank for Economic Development of Africa, the League of Arab States, the Council of Arab Economic Unity and the international regional organization of the Gulf Cooperation Council of the Arab States. However, it has been revealed that the country is currently playing a mediating role in a number of international Middle East conflicts, but in the post-bipolar period it is actively involved in other political conflicts in the region. However, significant diplomatic relations with Oman are also present in countries such as Kenya, USA, Central Asian countries, Bangladesh, Brunei, India, Indonesia, Iran, Israel, China Malaysia, Pakistan, Syria, Thailand, Philippines; Great Britain, Germany, Russia.

Key words: Qatar, Oman, foreign policy, Arab-Muslim world, Gulf countries, USA, "sports diplomacy", "soft power" policy.